

Μαργαρίτα Νάζου

Δρ Αρχαιολόγος, Μεταδιδακτορική Υπότροφος ΙΚΥ στο ΙΙΕ / ΕΙΕ

Η κεραμική της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού III και της Μέσης Εποχής του Χαλκού από τη Μεταλλευτική Στοά 3*

Ο ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΘΟΡΙΚΟΥ έχει προνομιακή γεωγραφική θέση στην ανατολική Μεσόγειο, στο κέντρο του Αιγαιακού χώρου και στη νοτιοανατολική ακτή της Απτικής και της Λαυρεωτικής. Ο διπλός λόφος του Βελατουρίου βρίσκεται δίπλα σε φυσικό διπλό λιμάνι (εικ. 1). Οι γειτονικές κοιλάδες Αδάμι και Ποτάμι πιθανόν να καλλιεργούνταν στην αρχαιότητα, αλλά κατά πάσα πιθανότητα οι προϊστορικοί κάτοικοι εγκαταστάθηκαν στο Θορικό για να εκμεταλλευτούν τα πλούσια μεταλλοφόρα κοιτάσματα.

Οι πρώτες έρευνες στη θέση έγιναν στα τέλη του 19ου αιώνα, όταν ο Στάης διερεύνησε τους θολωτούς τάφους 3 και 4, την κατασκευή του «βόθρου» και τον προϊστορικό οικισμό στην κορυφή της ακρόπολης (εικ. 2)¹. Τα ευρήματα από τις ανασκαφές του Στάν βρίσκονται σήμερα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και έχουν μελετηθεί με λεπτομέρεια². Από τη δεκαετία του 1960 έως σήμερα δραστηριοποιούνται στο Θορικό διεθνείς ερευνητικές ομάδες υπό τη διεύθυνση αρχαιολόγων από Πανεπιστήμια του Βελγίου. Στις δεκαετίες του 1960 και του 1970 ερευνήθηκαν ξανά από τον Servais οι θολωτοί τάφοι που είχαν ανασκαφεί από τον Στάν και ανακαλύφθηκαν τρεις επιπλέον τάφοι³. Επίσης έγινε η ανασκαφή του

* [Σ-02: 04-10-2018 17:00 / Ε-47]

1. Στάης, Β., (1890). «Σκαφικαὶ ἔρευναι ἐν Θορικῶν», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 6, σελ. 159-161, (1893). «*Ανασκαφαὶ ἐν Θορικῶν*», *Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικῆς Εταιρείας*, σελ. 12-17, και (1895). «*Προϊστορικοὶ συνοικισμοὶ ἐν Ἄπικῃ καὶ Αἰγίνῃ: Θορικός*». *Αρχαιολογικὴ Εφημερίς*, σελ. 221-234.

2. Παπαδημητρίου, Ν., (2020). «Προϊστορική εγκατάσταση στον Θορικό Απτικής. Η συμβολή των ανασκαφών του Βαλέριου Στάν (1888, 1890, 1893)». *Αρχαιολογικὴ Εφημερίς*, σελ. 149-240. Νάζου, Μ. (2020). «Μακροσκοπικὴ εξέταση των κεραμικῶν υλῶν των αγγείων και των οστράκων ἀπὸ τις ανασκαφές του Βαλέριου Στάν στον προϊστορικό οικισμό του Θορικού». *Αρχαιολογικὴ Εφημερίς*, σελ. 241-254.

3. Servais, J., (1968). «Le secteur Mycénien sur le haut du Vélaturi». Στο: H. F. Mussche, J. Bingen, J. Servais, R. Paepere και T. Hackens (επιμ.), *Thorikos I, 1963. Rapport préliminaire sur la*

δαπέδου ενός σπιτιού της Μέσης Εποχής του Χαλκού στο τετράγωνο Ι53 (εικ. 3), όπου βρέθηκε ένα θραύσμα λιθάργγου, το οποίο ερμηνεύτηκε ως η αρχαιότερη ένδειξη για τη διαδικασία της κυπέλλωσης στο Θορικό⁴. Κάτω από τα θεμέλια αυτού του σπιτιού βρέθηκε Νεολιθική κεραμική⁵.

Το 1975 ανακαλύφθηκε η μεταλλευτική στοά 3 (εικ. 4), που είναι σκαμμένη στο Βελατούρι και η είσοδος της είναι μόλις 30 μέτρα δυτικά του αρχαίου θεάτρου⁶. Η συγγραφέας ανέλαβε να μελετήσει την προϊστορική κεραμική από τη στοά το 2008 με την ευγενική άδεια του διευθυντή των ανασκαφών του Θορικού Docter και της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής, ώστε να εντάξει τη μελέτη στη διδακτορική της διατριβή⁷. Η μονογραφία για τα ευρήματα της Νεολιθικής και της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού είναι υπό προετοιμασία⁸.

Στο άρθρο θα παρουσιάσουμε συνοπτικά τα αποτελέσματα της μελέτης της κεραμικής της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού III (ΠΕΧ III) και της Μέσης Εποχής του Χαλκού (ΜΕΧ), και την ερμηνεία της. Ο τόπος εύρεσης της κεραμικής είναι ασυνήθιστος, εφόσον πρόκειται για ένα προϊστορικό μεταλλείο⁹. Επομένως η με-

première champagne de fouilles. Voorlopig verslag over de eerste opgravingscampagne. Brussels: Committee for Belgian Excavations in Greece, σελ. 27-46. Servais, J. and B. Servais-Soyez (1984). 'La tholos «oblongue» (tombe IV) et le tumulus (tombe V) sur le Vélaturî'. Στο: H.F. Mussche, J. Bingen, J. Servais και P. Spitaels (επιμ.), 1984. *Thorikos VIII, 1972/1976. Rapport préliminaire sur les 9e, 10e, 11e et 12e campagnes de fouilles. Voorlopig verslag over de 9e, 10e, 11e et 12e opgravingscampagnes.* Ghent, Committee for Belgian Excavations in Greece, σελ. 14-71.

4. Servais, J., (1967). 'Les fouilles sur le Velaturî'. Στο: H. F. Mussche, J. Bingen, J. Servais, J. De Geyter, T. Hackens, P. Spitaels και A. Gautier (επιμ.), *Thorikos III, 1965. Rapport préliminaire sur la troisième campagne de fouilles. Voorlopig verslag over de derde opgravingscampagne.* Brussels: Committee for Belgian Excavations in Greece, σελ. 9-30. Van Gelder, K., (2013). 'Old Excavations near the Top of the Velaturî at Thorikos: a Revision'. Στο: R. F. Docter (επιμ.), *Thorikos 10. Reports and Studies.* Ghent: Ghent University, Department of Archaeology, σελ. 15-49. Συγκεκριμένα για το εύρημα του λιθάργγου βλ. Servais, J., αυτόθι, σελ. 22.

5. Spitaels, P., (1982). 'Final Neolithic Pottery from Thorikos'. Στο: P. Spitaels (επιμ.), *Studies in South Attica I*, (Miscellanea Graeca 5). Ghent: Belgian Archaeological Mission in Greece, σελ. 9-45.

6. Spitaels, P., (1984). 'The Early Helladic Period in Mine no 3 (Theatre Sector)'. Στο: H. F. Mussche, J. Bingen, J. Servais και P. Spitaels (επιμ.), *Thorikos VIII (1972-76). Rapport préliminaire sur les 9e, 10e, 11e et 12e campagnes de fouilles. Voorlopig verslag over de 9e, 10e, 11e et 12e opgravingscampagnes.* Ghent: Committee for Belgian Excavations in Greece, σελ. 151-174.

7. Nazou, M., (2014). 'Defining the regional characteristics of Final Neolithic and Early Bronze Age pottery in Attica'. PhD dissertation, Institute of archaeology, University College London.

8. Nazou, M. (υπό προετοιμασία). *Thorikos Mine 3, Volume I: The Neolithic, Early Bronze Age I and Early Bronze Age II pottery.* Leuven: Peeters Publishers.

9. Για τις ανασκαφικές πληροφορίες για τη Μεταλλευτική Στοά 3, τα ευρήματα και τη μεθοδολογία της μελέτης τους βλ. Νάζου, Μ., (2013). «Η μελέτη της κεραμικής της 4ης και 3ης χιλιετίας π.Χ. από τη Μεταλλευτική Στοά 3 στο Θορικό και η ερμηνεία της», στο Ε.Μ.Ε.Ν.Α. (επ.), *Πρακτικά ΙΔ'*

λέτη των ευρημάτων μπορεί να μας προσφέρει νέα στοιχεία για τις προϊστορικές μεταλλευτικές δραστηριότητες στο Θορικό.

Οι προηγούμενες έρευνες από τις Spitaels και Μountjoy παρουσίασαν επιλεκτικά κεραμική της ύστερης ΠΕΧ ΙΙ, της ΠΕΧ ΙΙΙ και των ΥΕ ΙΙΙ Β2 και ΥΕ ΙΙΙΓ περιόδων¹⁰. Ωστόσο, υπάρχουν και περισσότερα ΠΕΧ ΙΙΙ, ΜΕΧ και ΥΕΧ όστρακα που αξίζει να μελετηθούν περαιτέρω για να διευκρινιστεί η χρονολόγηση του μεταλλείου. Εφόσον δεν διατηρήθηκαν τα ανασκαφικά στοιχεία και δεν ερευνηθήκε επαρκώς η στρωματογραφία των αποθέσεων¹¹, η κεραμική μπορεί να χρονολογηθεί μόνο με λεπτομερή τυπολογική μελέτη και με συγκρίσεις από άλλες ανασκαφές στην Αττική και στον Αιγαϊακό χώρο (εικ. 5). Το υλικό που εντοπίστηκε στο Μουσείο του Λαυρίου και μελετήθηκε αριθμεί 763 όστρακα που ζυγίζουν περίπου 23 κιλά.

Η πρώτη κατηγορία ΠΕΧ ΙΙΙ κεραμικής που εντοπίστηκε στο υλικό και είχε αναφερθεί από την Spitaels είναι τα «ποτήρια του ούζου». Πρόκειται για αγγεία από κοκκινωπό πηλό, με εγκλείσματα σχιστόλιθου, αργυρού και χρυσού μαρμαρυγία, μαρμάρου και/ή χαλαζίτη. Σώζονται επίπεδες βάσεις μικρής διαμέτρου (4 εκ.), πάχους έως 1 εκ. (εικ. 6) και κάποιες με χαμηλό δακτυλιόσχημο πόδι¹². Μία διπλή λαβή πιθανότατα ανήκει και αυτή στην ίδια κατηγορία (εικ. 7). Οι επιφάνειες έχουν κοκκινωπό ή σκούρο καστανό επίχρισμα. Η δεύτερη κατηγορία είναι τα κύπελλα 'Bass' με σκούρο σπιλβωμένο επίχρισμα. Σώζονται όστρακα από χείλη, βάσεις και ταινιωτές λαβές (εικ. 8-9)¹³. Τεκμηριώνεται και η παρουσία των δίωτων αγγείων, που είναι γνωστά και ως tankards¹⁴ (εικ. 10). Εκτός από τις κατηγορίες που αναφέρει η Spitaels, εντοπίσαμε και εγχάρακτα πώματα (εικ. 11), με παράλληλα στην Αρχαία Αγορά της Αθήνας¹⁵. Ένα ευρύστομο κλειστό αγγείο επίσης χρονολογείται σε αυτήν την περίοδο (εικ. 12)¹⁶, καθώς και ένα αγγείο με πλαστική διακόσμηση (εικ. 13)¹⁷.

Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής, Καλύβια Θορικού Αττικής, 6-9 Οκτωβρίου 2011. Καλύβια Αττικής: ΑΩ Εκδόσεις, σελ. 49-58 και Nazou, M. (2014), αυτόθι, σελ. 191-206.

10. Spitaels, P., (1984), αυτόθι, σελ. 166-170. Mountjoy, P. A., (1995). 'Thorikos Mine no 3: The Mycenaean Pottery'. *Annual of the British School at Athens*, 90, σελ. 195-228.

11. Βλ. Nazou, M., (2014), αυτόθι, σελ. 197-199.

12. Για παράλληλα βλ. Rutter, J. (1995). *Lerna Volume III. The pottery from Lerna IV*. Princeton N.J.: American School of Classical Studies at Athens, σελ. 334-341.

13. Βλ. Rutter, J., αυτόθι, σελ. 355-376.

14. Βλ. Rutter, J., αυτόθι, σελ. 270-307.

15. Βλ. Immerwahr, S.A., (1971). *The Athenian Agora: Results of Excavations conducted by the American School of Classical Studies at Athens. XIII. The Neolithic and Bronze Ages*. Princeton, New Jersey: The American School of Classical Studies at Athens, σελ. 58, 72-73, Plate 16, n. 253-255.

16. Βλ. Rutter, J., αυτόθι, σελ. 442-454, Figure 56, n. 790.

17. Βλ. Rutter, J., αυτόθι, σελ. 635-639.

Προχωρώντας στην επόμενη περίοδο, τη ΜΕΧ, οι κυριότερες κατηγορίες είναι τα γκρίζα μινυεία (εικ. 14), ανοιχτά αγγεία όπως μικρά κύπελλα¹⁸ και φιάλες με γωνιώδεις προφίλ (εικ. 15-16) και αποθηκευτικά αγγεία, όπως για παράδειγμα οι πίθοι (εικ. 17).

Σε προηγούμενη συνάντηση της Ε.ΜΕ.Ν.Α. είχε παρουσιαστεί το υλικό που χρονολογείται στην Ύστερη και την Τελική Νεολιθική καθώς και στην Πρώιμη Εποχή του Χαλκού Ι και ΙΙ¹⁹. Είχε συζητηθεί η ερμηνεία της παρουσίας της κεραμικής των πρώιμων προϊστορικών φάσεων σε σχέση με την έναρξη της εξόρυξης του μεταλλεύματος στο Θορικό. Τα ερωτήματα που εγείρει η μελέτη των ύστερων προϊστορικών φάσεων είναι διαφορετικής φύσεως. Ξεκινώντας από τη μακροσκοπική μελέτη των πηλών, μπορούμε να κάνουμε παρατηρήσεις για πιθανά τοπικά προϊόντα και εισαγωγές. Επίσης, το σχηματολόγιο συμπεριλαμβάνει πέραν από τα αγγεία πόσης και πολλά αποθηκευτικά και μαγειρικά αγγεία, που αν και είναι δυσκολότερο να χρονολογηθούν με ακρίβεια μας προσφέρουν στοιχεία για τις δραστηριότητες των κατοίκων του Θορικού και εγείρουν ερωτήματα σχετικά με το αν θα μπορούσαν να έχουν χρησιμοποιηθεί από τους μεταλλωρύχους.

Όσον αφορά την ΠΕΧ ΙΙΙ περίοδο, είναι πλέον φανερό ότι ο Θορικός είναι μια από τις καλύτερες θέσεις για τη μελέτη αυτής της φάσης στην Αττική. Η παρουσία γκρίζας μινυακής κεραμικής καθώς και άλλων σχημάτων της ΜΕΧ επίσης προσθέτει στοιχεία στις γνώσεις μας για το Θορικό σε αυτήν την περίοδο, που διαφαίνεται να είναι σημαντικός σύμφωνα και με τα πρώτα αποτελέσματα της μελέτης της προϊστορικής κεραμικής από την επιφανειακή έρευνα της Βελγικής Σχολής (2012-2017), τη μελέτη του υλικού των παλιών ανασκαφών του Στάη και τις νέες έρευνες για την προϊστορία στη θέση²⁰. Τέλος, η κεραμική από το μεταλλείο μπορεί να μας δώσει πληροφορίες και για τις σχέσεις του Θορικού με τον οικισμό της Αγίας

18. Βλ. Abell, N.D., (2014). *Reconsidering A Cultural Crossroads: A Diachronic Analysis of Ceramic Production, Consumption, and Exchange Patterns at Bronze Age Ayia Irini, Kea, Greece*. PhD dissertation, University of Cincinnati, fig. 157, n. 652.

19. Βλ. Νάζου, Μ., (2013), *αυτόθι*.

20. Νάζου, Μ., Docter, R., van den Eijnde, F., και συνεργάτες (2018). «Οι αρχαιολογικές έρευνες της Βελγικής Σχολής Αθηνών στο Θορικό (2010-2015)», στο Ε.ΜΕ.Ν.Α. (επ.) *Πρακτικά ΙΣΤ΄ Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής, Λαύριο Αττικής, 18-22 Νοεμβρίου 2015*. Καλύβια Αττικής: Printex Digital ΕΠΕ, σελ. 133-140. Van den Eijnde, F., Docter, R. F., Brüsewitz, A., Nazou, M., Stal, C. κ.ά. (2021). 'The 2012-2017 Ghent-Utrecht survey project at Thorikos: preliminary observations on the Final Neolithic and Bronze Age settlement'. Στο: R. Docter και M. Webster (επιμ.), *Thorikos 12. Reports & Studies*. Peeters: Leuven-Paris-Bristol, CT, σελ. 9-34. Déderix, S., Papadimitriou, N., Balitsari, A., Cantoro, G., Efstathiou, A., Manataki, M., Nazou, M., Sarris, A. and R. Laffineur (2021). 'Prehistoric Thorikos: Preliminary report on the 2018 and 2019 fieldwork campaigns'. Στο: R. Docter and M. Webster (επιμ.), *Thorikos 12. Reports & Studies*. Peeters: Leuven-Paris-Bristol, CT, σελ. 35-58.

Ειρήνης, που ήταν μάλλον στενές εφόσον έχουμε κάποιες πιθανές εισαγωγές και πολύ μεγάλη τεχνολογική ομοιότητα. Τα ευρήματα από το Θορικό συνηγορούν υπέρ της άποψης ότι η Αγία Ειρήνη πιθανότατα λειτουργεί ως μεσάζων για την πρόσβαση στα μεταλλεύματα του Θορικού και την επεξεργασία τους²¹.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι ο Θορικός είναι μια πολύ σημαντική αρχαιολογική θέση για την προϊστορική μεταλλευτική και τη μεταλλουργία στη Μεσόγειο. Οι θολωτοί τάφοι υποδεικνύουν την παρουσία μιας ελίτ στη θέση που πιθανότατα αντλεί πλούτο από τα μεταλλεύματα στα τέλη της ΜΕΧ και στις αρχές της ΥΕΧ. Αναπάντητα μένουν ακόμη τα ερωτήματα για την έκταση της προϊστορικής κατοίκησης, καθώς και για το αν υπάρχει έλεγχος των μεταλλείων του Θορικού και γενικότερα της Λαυρεωτικής στην προϊστορία και από ποιον (Μυκηναίοι, Μινωίτες ή τοπική ελίτ). Η πλήρης μελέτη και δημοσίευση της κεραμικής από τη Μεταλλευτική Στοά 3 μπορεί να προσφέρει κάποια νέα στοιχεία σε σχέση με αυτά τα ερωτήματα.

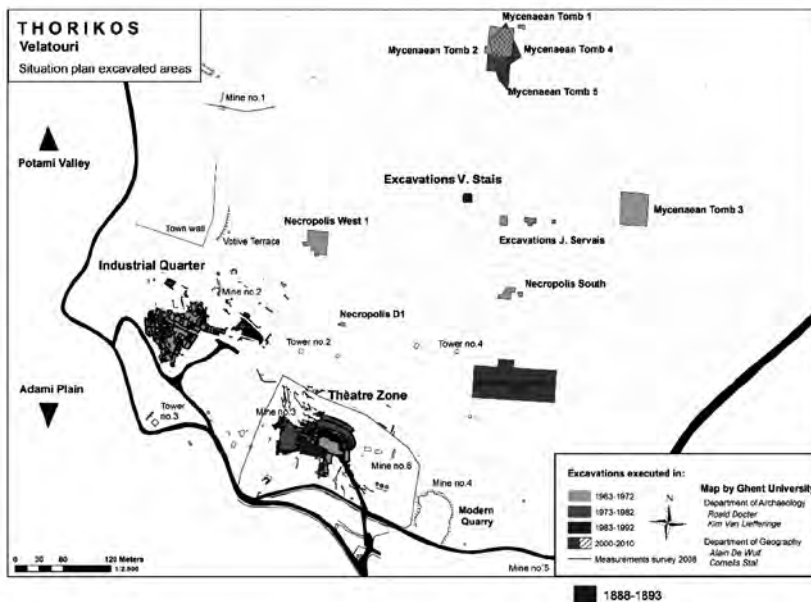
Summary / Abstract

The paper is a preliminary presentation of the Early Bronze Age III and Middle Bronze Age pottery excavated from Mine 3 at Thorikos. The excavation was conducted by H. Mussche and P. Spitaels, who provided us with a preliminary report in 1984. The pottery cannot be associated with the excavation data and stratigraphy of the mine, because the contextual data was not preserved. We can date the material only by using parallels from other sites in Attica and the Aegean. The pottery categories dated to the Early Bronze Age III period that had already been reported by Spitaels are the ouzo cups, the 'Bass' bowls and the tankards. In addition to these, the author located incised lids, a wide mouth vessel and a sherd from a closed shape with plastic decoration. Therefore, the EB III period is now well documented at Thorikos. The Middle Bronze Age pottery comprises grey minyan shapes, small cups, bowls with angular profile and pithoi. Especially the presence of grey minyan and other MBA shapes adds to our knowledge of Thorikos in this period, which seems to be important and is being investigated by recent research at the site.

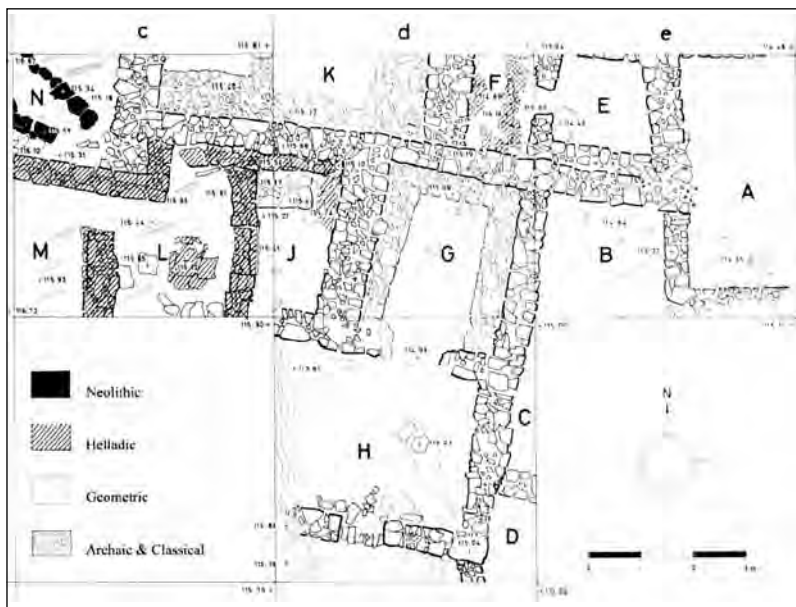
21. Gorogianni, E., N. Abell και J. Hilditch (2020). 'Kea and Attica: Revisiting Connections in the Middle and Late Bronze Age'. Στο: N. Papadimitriou, J. Wright, S. Fachard, N. Polychronakou-Sgouritsa and E. Andrikou (eds.), *Athens and Attica in Prehistory, proceedings of the international conference held in Athens, 27-31 May 2015*, 203-212. Oxford: Archaeopress, σελ. 627-636.

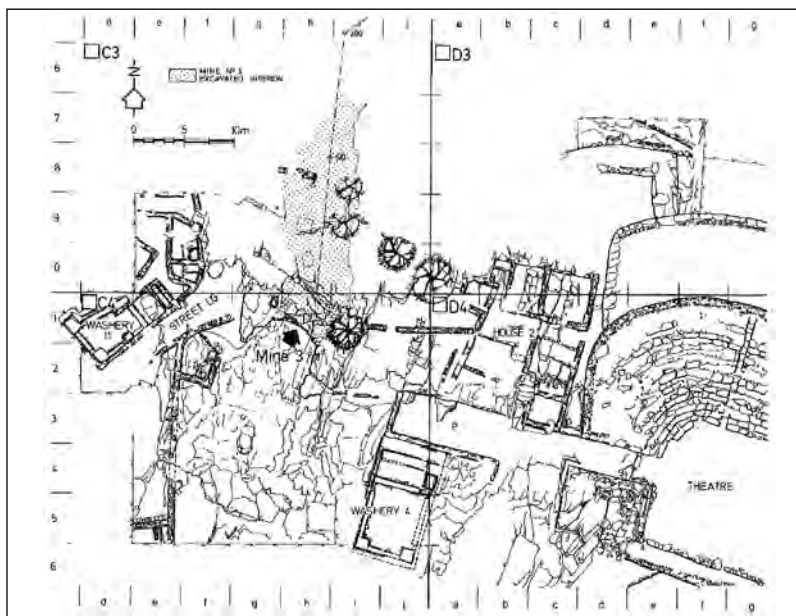
Εικ. 1. Αεροφωτογραφία του Θορικού (από την Google Earth), στην οποία φαίνεται ο διπλός λόφος του Βελατουρίου και η χερσόνησος του Αγίου Νικολάου με το διπλό λιμάνι, όπου βρίσκονται σήμερα τα εργοστάσια της ΔΕΗ και της Ravago (πρώην Dow Hellas).

Εικ. 2. Τοπογραφικό διάγραμμα των ανασκαμμένων περιοχών και αρχαιοτήτων του Θορικού (με την ευγενική παραχώρηση της Kim van Liefveringe, Πανεπιστήμιο Γάνδης, και προσθήκες από τη συγγραφέα).

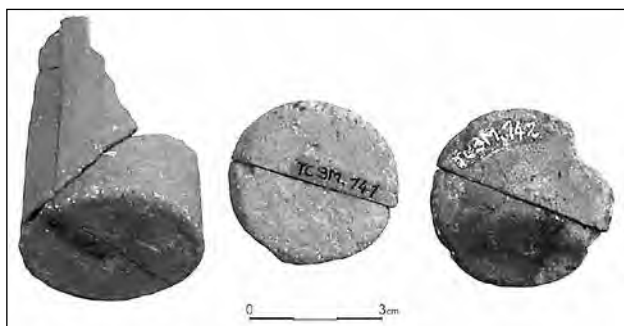
Εικ. 3. Το κεντρικό σκάμμα στο τετράγωνο Ι53 στην ακρόπολη (εικόνα από τον Van Gelder 2013: 17, εικ. 2).

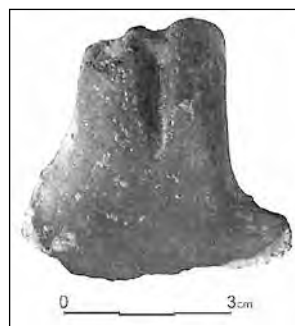
Εικ. 4. Σχέδιο των ανασκαφικών τετραγώνων του Θορικού C3, C4, D3 και D4, με το βέλος που δείχνει την είσοδο της στοάς 3 (εικόνα από την Spitaels 1984: 155, εικ. 97).

Χρονολογική περίοδος	Chronological period	Έτη π.Χ./Date BC
Ύστερη Νεολιθική	Late Neolithic	5300-4100
Τελική Νεολιθική	Final Neolithic	4100-3100
Πρώιμη Εποχή του Χαλκού I	Early Bronze Age I	3100-2650
Πρώιμη Εποχή του Χαλκού II	Early Bronze Age II	2650-2200/2150
Πρώιμη Εποχή του Χαλκού III	Early Bronze Age III	2200/2150-2050/2000
Μέση Εποχή του Χαλκού	Middle Bronze Age	2050/2000-1700/1675
Ύστερη Εποχή του Χαλκού	Late Bronze Age	1675/1650-1050

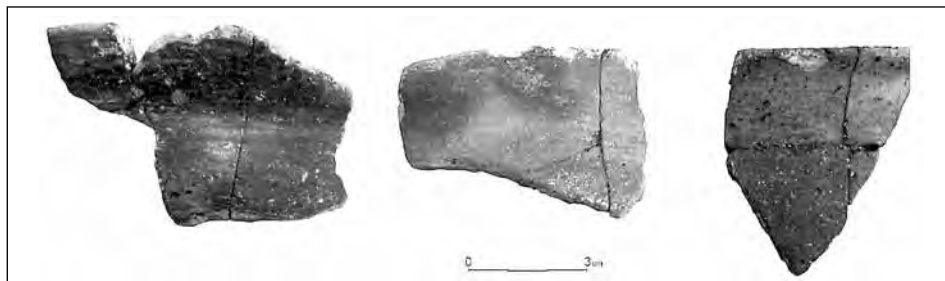
Εικ. 5. Οι χρονολογικές περιόδους του υλικού από τη Στοά 3 (πηγή: http://www.dartmouth.edu/~prehistory/aegean/?page_id=67, με προσθήκες από τη συγγραφέα).

Εικ. 6. Βάσεις από «ποτήρια του ούζου» (αρ. MI555-MI557, TC3M.140-142). Φωτογραφία της συγγραφέως.

Εικ. 7. Λαβή από «ποτήρι του ούζου» (αρ. MI1442, TC3M.169). Φωτ. συγγρ.

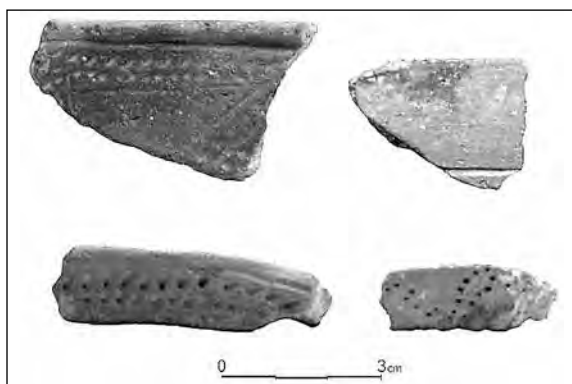
Εικ. 8. Χείλη από κύπελλα 'Bass' (αρ. MI1422-MI1424, TC3M.156-158). Φωτ. συγγρ.

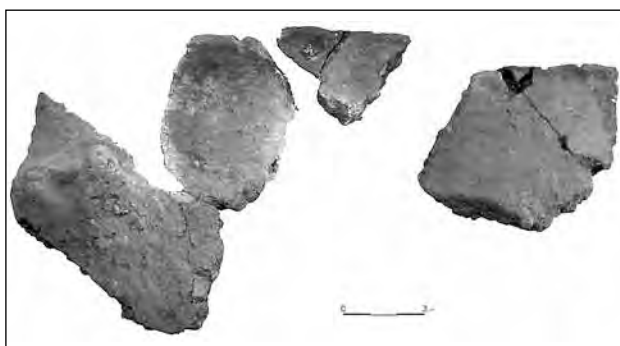
Εικ. 9. Βάση από κύπελλο 'Bass' (αρ. ΜΙ1433, ΤC3Μ.165). Φωτ. συγγρ.

Εικ. 10. Δίωτο αγγείο (αρ. ΜΙ1585). Φωτ. συγγρ.

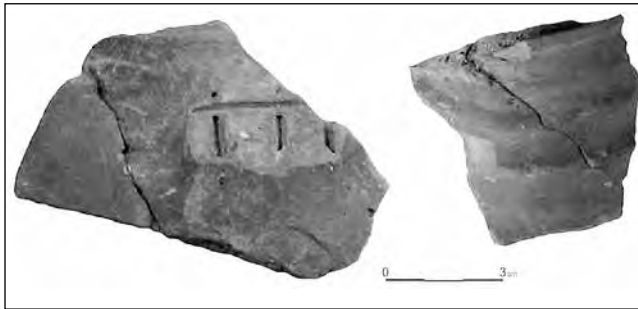
Εικ. 11. Εγχάρακτα πόματα, πιθανόν από πυξίδες (άνω και κάτω αριστερά: αρ. ΜΙ75, άνω και κάτω δεξιά: αρ. ΜΙ76). Φωτογραφία της συγγραφέως.

Εικ. 12. Ευρύστομο αγγείο (αρ. ΜΙ1443). Φωτογραφία της συγγραφέως.

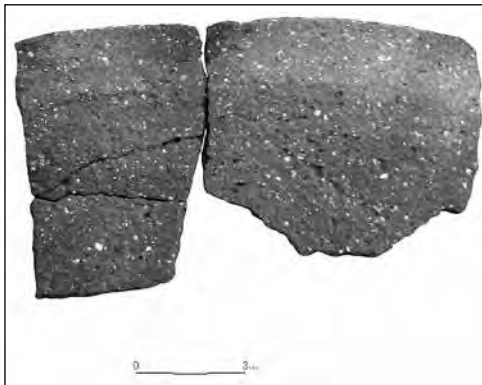
Εικ. 13. Όστρακο από μικρό κλειστό αγγείο με πλαστική διακόσμηση από ταινίες (αρ. ΜΙ207). Φωτ. συγγρ.

Εικ. 14. Γκρίζα μιννακή κεραμική. Θραύσμα σώματος με ίχνη λαβής και πόδι με πλαστικούς δακτυλίους. Φωτογραφία της συγγραφέως.

Εικ. 15. Βάση από μικρό κύπελλο (αρ. ΜΙ1107). Φωτ. συγγρ.

Εικ. 16. Φιάλη με γωνιώδες προφίλ από χονδροειδή κεραμική ύλη (αρ. ΜΙ1116). Φωτογραφία της συγγραφέως.

Εικ. 17. Πιθοειδές αγγείο (αρ. ΜΙ602, ΤC75.127). Φωτογραφία της συγγραφέως.